

ОПТИМИСТИЧНО ЗА БЪЛГАРСКАТА КНИГА

ПОХВАЛА НА КНИЖОВНОСТТА

проф. д-р Ани Гергова

Срещнах по коридорите на Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" в зимните месеци на 1991 г. един доскорошен издател. След обичайната размяна на въпросите кой с какво се занимава и след моето обяснение, че все така българската книжовност ме интересува, той отсече: "Ами то книги няма вече!" Не беше единственият скептик-отрицател на книжовното бъдеще в условията на порив към демократизация на обществото ни. Заговореше ли се тогава за култура, в оборот влизаха въздишките, че всичко създадено се затрива, че тя е в колапс, че е настъпил апокалипсисът. Волно и неволно адаптираната ни към шаблонизация българска журналистика започна да преповтаря печалните квалификации. Тлъсти заглавия на вестниците размахват тревожни обобщения за криза, нищета и обръкканост на съвременния духовен живот.

Противно на тази мастилено-очерняща канонада, в случая се наемам да отправя похвални думи към удивително устойчивата българска книга, към нейните създатели и ползватели. Мотивите за това ми начинание са: необходимостта от по-пълна информираност за реалното състояние на нещата, разгледани в рамките на националната книжовна активност, и желанието да се даде тласък към по-системно тяхно обсъждане. Основанията си за окуражителни по отношение на книжовността оценки ще се опитам да систематизирам в няколко тези.

Само три-четири години са изминали от времето, когато започна преходът към демократизация на българското книжовно дело. Промяната резонира най-напред в организационната му структура. Тя обезсили и ликвидира единния централизирано планиращ орган на държавно-партийно управление, регламентиращ насоките на периодичния печат и книгоиздаването и

разпределящ ресурси и суровини. Главното управление към Министерския съвет, просъществувало до септември на 1991 г., е последното звено с такова предназначение. Деидеологизацията и демонополизацията на дейностите в сферата на книжовността бе съпроводена от преобразуването на съществуващите и създаването на нови, преобладаващо частни, издателства и редакции на периодични издания. До септември 1993 г. базите данни на националните агенции за международни стандартни номера за книги и за периодика и Отдел "Депозит" на Центъра за национална библиография регистрират 752 издателства, 1011 редакции и 211 печатници. Тези сведения са показателни за динамиката на процесите – до 90-те години издателствата ни бяха не повече от 25-26, съсредоточени главно в столицата. Техният брой не само нараства близо тридесет пъти, но те се разсредоточават в повече от четиридесет селища по цялата страна.

Въпреки тежката икономическа криза и големия недостиг на средства печатното слово на съвременна България има висока продуктивност. Силно изразен е ръстът на периодичните издания, които "прилягат" на политически динамичните времена. В края на 1989 г. техният брой е 1395 заглавия годишно, през 1990 г. – 1598, 1991 г. – 1633, 1992 г. – 1660. Абсолютният брой на издаваните книги след върховата 1984 г., когато са 5367, започва да намалява. През 1991 г. слиза на 3412, но след това отново бележи ръст – през 1992 г. – 4773 заглавия. Какво означава това, бихме могли да си представим, като отчетем, че съвременното българско книгоиздаване и печат са лишени от държавна финансова подкрепа, че са натоварени с неприемливо високи данъци (да си спомним периодично разгарящите се по този повод възражения и нестихващите дискусии), че инфлационните процеси неудържимо влияят върху цените на хартията и полиграфическите услуги, че твърде затруднени са възможностите за пласмент на изданията. Да издаваш книги днес е подвиг и призвание преди всичко. Този, бих казала, възрожденски поход заслужава внимание и поощрение.

Структурата на издателската продукция у нас през последните години съществено се видоизменя. Вместо доскорошната централизирано координираща регулация, определяща за нея става предприемчивостта и търсенията на наплодилите се издателски институции. Те се преориентираха към издаването на по-голям относителен дял художествена литература. Ако до промяната той се ориентираше около 16-18 на сто от общия брой издавани заглавия, то в началото на 90-те години достигна над 40 на сто. Предпочитани станаха неиздаваните доскоро автори и произведения, част от които известни в периода до ликвидацията на частните издателства през 1948 г. Увеличават се детските литературно-художествени издания, справочниците, книгите с битово-съветстваща или религиозна тематика. В пълнотата от издания първоначално се прояви предпочитание към любими отпреди 50-100 години четива, което даде основание да се заговори за т. нар. "романна треска". Приливната вълна на литературата-развлечение обаче започна да поутихва, да се посвива в руслото, определено от неизменно присъстващите в читателската публика нейни почитатели. За тях издателите започнаха да откриват вече и нови заглавия, повели листите на най-продаваните книги, бестселъри в напредналите книжовни държави. Анализът на регистрираните от националната библиография литературно-художествени книги разсейва в значителна степен заблудението, че съвременната ни национална литература е загърбена от издателите. "Бумът" на поетичните издания е очевиден, а голяма част от стихосбирките, издавани днес, са финансирани от самите автори. Белетристиката ни запазва своето постоянно присъствие в издателската продукция. По отношение на литературната класика и научната литература, чието състояние се определя като най-тревно, държавната подкрепа, давана ежегодно след 1991 г. от Министерството на културата, на основата на конкурса за 100-те книги, се оказва стимулиращ фактор. Водещите университетски издателства, от друга страна, проявиха далновидност и заслужаващ уважение кураж да подготвят сериозни преводни и нови заглавия, особено ценни в областта на хуманитаристиката. Академичното книгоиздаване също дава признаци на постепенно преодоляван спад.

Българският читател съхрани интереса си към книгата и печатното слово, въпреки значителното обедняване, въпреки негативните

проявления, съпътстващи опита да се наложи пазарна икономика. Той заделя средства, за да ги купува. Едно наскоро проведено социологическо изследване на културата в големите градове (анкетите са от април 1994 г.) показва, че в семейните бюджети средствата, изразходвани за печатни издания, се конкурират само с парите, отделяни за кино и за театър. Редовните читатели у нас – тези, които четат по 10 и повече книги годишно и са се регистрирали в обществена библиотека, не отстъпват по относителен дял от населението на установените в напредналите страни пропорции – те са над 30 на сто. Не са лишени от основание твърденията, че в последните години активната част от българската читателска публика се "уплътни", още повече се активизира. Интересни са наблюденията на масовите предпочитания. Вдигнат бе шлюзът на идеологизацията в книжнината, преустановява се постепенно възпитателната ориентация на училището, библиотеките и обществените организации, формиращи еднопосочно литературните вкусове. Но на книжовния пазар се откриват, струва ми се, парадоксите на социално-психологическите преходи, изживявани от съвременния българин. Хомогенизираното му аморфно по характер литературно съзнание, изградено на основата на т. нар. социалистическа култура, в условията на свободен избор не се разпластява ценностно. То някак се "оттича" в калъпа на друга аморфност, алтернативна на досегашната – предпочитание се отдава на развлекателното масово четиво – вестници, романи, нашумели книжлета...

Зад похвалните ми думи за съвременната наша книжовност, както забелязвате, прозират и тревожните белези в нея. За тях не бива да си затваряме очите. Далеч съм от мисълта да прикривам раните ѝ, бавно и трудно лекувани. Дали са резултат на стари прегрешения, дали не се увеличават в условията на прехода – това вече се превръща в предмет на сериозна дискусия за книгите, за печата, за книжовността. Към нея, настоявам с казаното тук, трябва да се тръгне с признателност към жертвоготовните и смели съвременни издатели, с убеденост, че има и ще има читатели, които ги подкрепят и поощряват.